

Klasszikus héber nyelv 4.: Szintaxis

BBN-HEB11-204

Koltai Kornélia, Biró Tamás

2015. október 14.

Ismétlés: igeragozás

Arnold & Choi 2.4-2.7

2.4 Értelmező (appozíció)

- Szemben a constructus-os szerkezettel,
status absolutus (*leadword*, alaptag)
+
status absolutus (*apposition*, értelmező)
- egyeznek nemben, számban, határozottságban
- azonos szintaktikai funkció
- azonos referencia a külvilágban
- fordítás: gyakran melléknévvel vagy módosító mellékmondattal

2.4 Értelmező (appozíció)

Constructus-os szerkezet	Értelmezős szerkezet	Mellékneves szerkezet
Főnév <i>status constructus</i> -ban + Főnév <i>status absolutus</i> -ban	Főnév <i>status absolutus</i> -ban + Főnév <i>status absolutus</i> -ban	Főnév <i>status absolutus</i> -ban + Melléknév
<i>Az alaptag és a módosító nem egyezik.</i>	<i>Az alaptag és a módosító egyezik nemben, számban, határozottságban (és esetben).</i>	
<i>Az alaptag és a módosító referenciája a külvilágban: két különböző entitás.</i>	<i>Az alaptag és a módosító referenciája a külvilágban: ugyanaz az entitás, amelyet az alaptag meghatároz, és a második szó tovább „finomít” (vagy „módosít”).</i>	
A szerkezet e két entitás közötti viszonyt írja le: például birtokviszonyt birtokos jelzővel.	A két szó azonos szintaktikai funkciót tölt be a mondatban: például egyszerre alany/tárgy/stb.	A melléknév a főnév minőségjelzője.

2.4 Értelmező (appozíció)

- 2.4.1 *Species*: az értelmező az alaptag alkategóriája
- 2.4.2 *Attributive*: az értelmező az alaptag minőségjelzője
- 2.4.3 *Material*: az értelmező az alaptag anyagát határozza meg
- 2.4.4 *Measure*: az alaptag szám/mennyiség, amennyi az értelmezőből van (cf. *genitivus partitivus*)
- 2.4.5 *Explicative*: az alaptag az értelmező kategóriáját határozza meg

Utóbbi kettő esetén az értelmező és az alaptag sorrendje megfordulhat.

2.5 Adjectives = melléknevek

- 2.5.1 *Attributive*: jelző
egyezik nemben, számban és határozottságban
- 2.5.2 *Predicate*: állítmány
egyezik nemben, számban, de nem határozottságban
- 2.5.3 *Substantive*: főnévi használat
- 2.5.4 *Comparative*: középfok (*mi-*)
Superlative: felsőfok (*be-*)

2.6 Határozottság

A világ nyelvei között nagy eltérések vannak abban, hogy kifejezik-e a határozottságot, határozatlanságot, és ha igen, milyen nyelvi eszközökkel teszik.

- Főnév (főnévi szerkezet) BH-ben
 - határozatlan (*indefinite, indeterminate*):
nincs névelő (vagy néha *eḥad/aḥat* számnévvel)
 - határozott: (a) határozott névelő, (b) birtokos szuffixum,
(c) constructus-os szerkezetben, (d) tulajdonnév.
- A héber fontos szintaktikai jellemzői, a határozottság következményei:
egyeztetés határozottság tekintetében, valamint Acc esetben נא .
- A határozottság használata/ a határozott névelő jelentése:
nem teljesen azonos a magyarral, angollal, ivrittel

2.6 Határozottság

A határozott névelő jelentése nem magától értetődő:

- Apa: Nem a lakásban biciklizünk, hanem az utcán.
- H (2;11): *Melyik utcán?*

H a (magyar) határozott névelő melyik jelentését ismeri, és melyiket nem?

2.6 Határozottság

- A határozottság jelölése: nem teljesen azonos magyarral, angollal, ivrittel
- *Referential*: a diskurzusba már beemelt (ismert) elemre hivatkozás
- *Vocative*: megszólítás
- Egyes tulajdonnevekkel
- *Solitary*: egyedi
- *Generic*: általános fogalom
- *Demonstrative*: rámutatás (*deixis*, *deiktikus* szerep)
- *Possessive*: a tulajdonosa már ismert a diskurzus során

2.7 Számnevek

- Tőszámnév (*cardinal*), sorszámnév (*ordinal*), törtszámnév
- Határozott és határozatlan számnevek
- Sokszorosítás (*multiplication*)
- „Szétosztás” (*distribution*)

Arnold & Choi 3, 3.1

Az ige morfológiája,
szintaxisa, szemantikája

Az ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”?

- Szemantika: cselekvést, történést, létezést fejez ki.
- Szintaxis: a mondatban az igei állítmányi szerepet töltheti be.
- Morfológia:
 - Derivációs (képzési) morfológia és szóösszetétel: „igeként” viselkedik.
 - Inflektív (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*) szerint:
 - Idő/aspektus, mód, szám, személy, nem... + főnévi és melléknévi igenevek...

Az ige

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia: a világ nyelveiben képzők és szóösszetétel.
 - De a sémi nyelvekben nincsenek képzők, és nincs szóösszetétel (kivéve constructus-os szerkezetet: főnévből [mn-ből] főnevet [mn-et] hoz létre), de vannak igetörzsek: igéből igét „képez”.
 - Főnévből igeképzés (denominális igék = *denominative verbs*)
- Infleksiós (ragozási) morfológia

Az ige

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia
- Infleksiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):
 - Idő/aspektus, mód, szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma
 - *Non-finit* alakok: igenevek (*participium, infinitivus...*), stb. (Ld. a következő diát!)

Az ige

Szintaxis:

- A mondatban az igei állítmányi szerepet tölti be:
 - Tehát van alanya, tárgya, stb.
 - [Első közelítésben] olyan cselekvést, történést, létezést fejez ki, amelyet az alany hajt végre, amely a tárgyra irányul, valamikor, valahol zajlik, stb.
→ *finit igealakok* (ragozott, személyragozott)
- Vagy egyéb szerepet tölt be...
Például főnévként, melléknévként, határozószóként viselkedik a mondatban.
→ *non-finit igealakok* (nem ragozott, nem személyragozott)

Mondatrészek: **alany**, **tárgy**, **eszközhatározó**...

(1) A **férfi** összetörte a **vázát** a **kalapáccsal**.

(2) A **férfi** összetörte a **vázát**.

(3) A **kalapács** összetörte a **vázát**.

(4) A **váza** összetört.

(5) A **szél** összetörte a **vázát**.

(6) # A **kalapács** összetörte a **vázát** a **férfival**.

Tematikus szerepek: ágens, páciens, eszköz...

(1) A férfi összetörte a vázát a kalapáccsal.

(2) A férfi összetörte a vázát.

(3) A kalapács összetörte a vázát.

(4) A váza összetört.

(5) A szél összetörte a vázát.

(6) # A kalapács összetörte a vázát a férfival.

Szintaxis (mondattan)

Mondatrészek

Az állítmánynak/igének van

- alanya
- tárgya
- eszközhatározója
- helyhatározója
- időhatározója
- ...

Szemantika (jelentéstan)¹

Tematikus szerepek

A cselekvésnek van

- ágense („logikai alany”)
- páciense („logikai tárgy”)
- eszköze
- helye
- ideje
- ...

¹. Pontosabban, szemantikai jelenség a szintaxison, mint a nyelvészet egyik területén belül. A szemantika, mint a nyelvészet másik területe, elsősorban más kérdésekkel foglalkozik.

Tematikus szerepek

(Forrás: Kiefer F. (szerk): *Strukturális Magyar Nyelvtan 1. Mondattan*, Akadémiai Kiadó, 1992, p. 902.)

- Ágens: cselekvő
- Experiens: pszichikai folyamat átélője
- Instrumentum: a cselekvés eszköze
- Jellemzett: tulajdonság, állapot hordozója
- Patiens: hatás, változás elszenvedője
- Természeti erő: önmagától, de önmaga által kontrollálhatatlan módon „működő” szereplő
- Lokális: hely
- Eredmény: záró állapot
- Irány: mozgás végpontja stb. stb.

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint (1)

- *Intranszítív:* egy vonzat (pl. alany = ágens vagy páciens)
- *Tranzítív:* két vonzat (pl. alany = ágens és tárgy = páciens)
- *Ditranszítív:* három vonzat (pl. ágens és páciens és recipiens)

- Stb.

- Nulla vonzat is lehetséges, például: *havazik*.

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint (3)

- Reflexív (visszaható): ágens = páciens

Az ajtó becsukja magát.

A hat A-ra.

- Reciprok (kölcönös): ágens 1 = páciens 2 és ágens 2 = páciens 1

Az ajtó és az ablak becsukja egymást.

A hat B-re, és B hat A-ra.

- Kauzatív (műveltető): ágens 1 => páciens 1 = ágens 2 => páciens 2

A tanár becsukja az ajtót Jánossal.

A hat B-re, hogy B hasson C-re.

- Waltke és O'Connor, p. 350:

1. Voice:	active, passive, middle
2. Type of movement/activity:	fientive, stative
3. Contour of movement/activity:	transitive, intransitive
4. Causation:	causative, resultative/factitive, declarative
5. Double-status action:	reflexive, reciprocal, tolerative

Az igeörzsek szemantikája

Qal

- Fientive (fientív, dinamikus)
- Statív

Niphal

- Passive (passzív, szenvedő)
- Middle (mediális ige)
- Reflexive (visszaható)
- Stative (statív)

Piel és pual

- Factitive
- Denominative (denominális – főnévből képzett – igék)
- Frequentative
- Declarative

Pual: a *piel* által kifejezett akcióminőségek passzív megfelelője.

Hithpael

- Reflexive (visszaható)
- Reciprocal (kölcsonös)
- Iterative (rendszeresen ismétlődő)
- Denominative (denominális – főnévből képzett – igék)

Hiphil és hophal

- Causative (műveltető)
- Stative
- Declarative
- Denominative (denominális – főnévből képzett – igék)
- Permissive (megengedő)

Hophal: a *hiphil* által kifejezett akcióminőségek passzív megfelelője.

Házi feladat

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Elolvasni: 3.1-3.3. szakasz (pp. 36–53 és pp. 53–66).
2. Témaválasztás dolgozatra?
3. *Lamed-he* igék: az elsőéves tananyag átisméltése (összes törzs!)
4. Szabadon kiválasztott bibliai versekből
 - összegyűjteni és elemezni 15 igét (lehetőleg „érdekeseket”, ha túl sok ige azonos törzsből, akkor keressenek továbbiakat):
 - Morfológiai alak-meghatározás: gyök, törzs, aspektus/idő, szám, személy...
 - Az igének milyen vonzatai és/vagy bővítményei vannak a mondatban?
 - Besorolni a tankönyvi kategóriák (3.1 alpontjai: akcióminőség, stb.) szerint

Papíron, a tanszéki titkárságon leadva. Határidő: **hétfő** dél (12:00).

Viszlát jövő szerdán!